

СТАНОВИЩЕ

За дисертационен труд на тема
„Престъпността сред малолетните и непълнолетните в България след 1990 година – динамика, условия и фактори, и отражението ѝ върху качеството на човешкия капитал в страната“
за присъждане на ОНС „доктор“ по научна специалност „Социология“
на Любомир Ивов Стойчев

I. Информация за дисертанта

Представеният дисертационен труд е разработен от Любомир Стойчев- асистент в Департамент „Демография“ в ИИНЧ при БАН. През последните години той участва в редица проекти, част от които обхващат работа в международни изследователски екипи по инициатива на Агенцията за образование, аудиовизия и култура на ЕС и на Световната банка. Тематичното поле на изследователски проекти, по които работи г-н Стойчев, очертават неговите професионални интереси в областта на социологията на престъпността, отклоняващото се поведение и алтернативното правосъдие с фокус върху непълнолетните извършители на престъпления. Натрупаният изследователски опит е логична основа за дисертационното проучване, което е съсредоточено върху профила на непълнолетните правонарушители през преходния период представен чрез интердисциплинарен подход, който съчетава методическия инструментариум на демографията, социалната и образователната политика, развитието на човешкия капитал, джендър проблемите и др.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд обхваща 226 стр. текст, 54 страници приложения, които съдържат данни и изчисления, събрани в 155 таблици и графични изображения. Проучването е посветено на изключително актуален, но в същото време непопулярен (по различни причини) сред изследователите проблем- престъпността сред малолетните и непълнолетните в България във връзка с традиционната цел за усъвършенстване на човешкия капитал в страната, който е в основата на социално-икономическото развитие. Авторът взема предвид мащабността, интердисциплинарността и относителната неразработеност на тази проблематика и това намира израз при формулирането както на предмета, обекта, целите и задачите, така и на изследователските ограничения и акцентите в дисертационния труд. В *обекта на изследване* се включват лицата на възраст между 8 и 17 години (с акцент върху непълнолетните), които са извършили деяния, квалифицирани от действащото в страната законодателство като престъпления и са преследвани и санкционирани като извършители на такива. При това изрично се подчертава, че тези деца често са публично етикетирани като срам за обществото, санкционирани са за това, което са извършили и са дефинирани като проблем, свързан в определена степен с равнището и динамиката на човешкия капитал. *Предметът на*

дисертационното изследване е дефиниран като отношение между децата, извършители на престъпления и ключовите индикатори за равнището (качеството) на човешкия капитал в страната.

В увода авторът посочва двете фундаментални *цели на изследването*: да се изследва хипотезата за връзка между криминалната активност на децата и равнището/ качеството на човешкия капитал в страната след политическите промени от края на 1989 година; да се конструира теоретично социално-икономическият контекст като фактори, условия и тенденции, в които са валидни резултатите от изследването на връзката. Въз основа на тези цели дисертационното изследване се структурира в седем основни части, първите две от които имат подчертано теоретико-методологичен характер- изясняване на понятийния апарат в контекста на неговата дискуссионност. По този повод авторът отделя внимание на концептуалните основи на престъпленията, престъпността и противообществените прояви (вкл. възприетите нормативни разбирания за малолетни и непълнолетни лица според българското законодателство); човешки капитал и актуални аспекти на съвременната дискусия за човешкия капитал и престъпността. В трета и четвърта част на дисертацията на фона на общия социално-икономически контекст (преходен период, бедност и неравенства) в нашата страна се представя динамиката на криминалната ситуация- на основата на систематизирана информация се проследяват параметрите на извършителите на престъпления (по образование, трудова ангажираност и етническа принадлежност), осъдените извършители на престъпления и лишените от свобода. Обширното представяне и интерпретиране на авторовите концепции и методологически решения се основават на задълбочено проучване на 153 източника, от които 78 на български език, 74 на английски език и 1 на френски език. В пета глава въз основа на целенасочено подбрана и систематизирана информация се представят обобщени профили на непълнолетните извършители на престъпления. Шеста глава е посветена на връзката между човешкия капитал и малолетните и непълнолетните извършители на престъпления, при което се обобщават резултати от анализа на криминалната активност на малолетните и непълнолетните извършители на престъпления и водещи индикатори за човешкия капитал- в съответствие с възприетата методика от цитираното изследване- Водещи индикатори за човешкия капитал, Ederer, Schuller&Willms, 2011. (Определена част от възприетите индикатори в цитираното изследване, например индикаторът „комплексни работни места“, имат методически дефицити, които не са предмет на настоящото изложение, но показват, че в бъдеще авторът трябва да проявява по-висока критичност към проучваните и използвани публикации). В последната глава на дисертацията се представят предложения за развитие на системата за работа с малолетните и непълнолетните извършители на престъпления и противообществени прояви като се акцентира върху потенциала на медиацията, която е доказала своята ефективност в други държави.

Дисертационното изследване се основава на данни от Националния статистически институт (НСИ), Министерството на вътрешните работи (МВР) и Евростат. Сред използвания статистически инструментариум се открояват аналитични (анализ на динамични редове чрез векторни авторегресионни модели и теста за каузалност на Грейнджър) и дескриптивни методи (коефициенти, абсолютни стойности и относителни дялове в проценти, промили и т.н.).

III. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Иновативният характер на дисертационното изследване е в основата на редица резултати, които могат да обогатят информационната база за вземане на решения в областта на ограничаване на престъпността сред малолетните и непълнолетните в България. Във връзка с това е необходимо да се открие разработеният социален и демографски профил на извършителите на престъпления и на осъдените непълнолетни извършители на престъпления в България след 1990 г. Проучването на профилите се извършва въз основа на систематизирани и анализирани данни за процесите и в контекста на авторските изводи за социално-икономическото развитие на страната през постсоциалистическия период, пазара на труда, бедността и социалните неравенства. Дисертационното изследване обхваща богата база от данни, въз основа на които авторът стига до редица изводи, вкл.: „... има достатъчно основание да заключим, че сегрегацията, необразоваността, липсата на работа, сексизмът (джендърната дискриминация), обедняването и социалното изключване – основни характеристики на голяма част от ромските общности – са фактори, които увеличават криминалната активност.“ Заслужава висока оценка направеният анализ на макро равнище на прилаганите политики по превенция на престъпността с акцент върху работата на институциите, отговорни за противодействие и превенция на престъпността. Във връзка с това авторът представя медиацията като ефективен инструмент за комуникация с децата, извършители на престъпления и противообществени прояви в България. По този повод може да се препоръча на ключовите институции с компетенции към превенцията на престъпността (вкл. и широк кръг социални и образователни политики) да се предостави синтезирано обобщение на резултатите от проучването на г-н Л.Стойчев – с акцент върху профилирането на основните групи и систематизираните предложения за развитие на системата за работа с малолетните и непълнолетните извършители на престъпления и противообществени прояви.

V. Критични бележки, препоръки и въпроси

В контекста на изключителното разнообразие от перспективи (вкл. и морално-хуманистични) на избория за изследване проблем в текста присъстват становища и позиции, по които авторът може да вземе отношение по време на защитата на дисертационния труд:

1. В многоаспектната и сложна природа на човешкият капитал се откроява ясно неговата икономическа същност- способности на човека, чрез които той може да постига определени доходи от труд. Престъпността сред малолетните и непълнолетните в страната е тревожен сигнал, че определена част от подрастващите се стреми да си осигури доходи не чрез труд, а чрез криминални дейности. Намалва мотивацията на тези подрастващи да развиват своя човешки капитал като основно средство за постигане на доходи чрез труд. Във връзка с това възниква въпросът- кои са възможните подходи за повишаване както на привлекателността на труда като източник на доходи така и на мотивацията на тези подрастващи да развиват своя човешки капитал като основно средство за постигане на доходи чрез труд.
2. Въз основа на избраните индикатори за равнището на човешкия капитал (Водещи индикатори за човешкия капитал, Ederer, Schuller&Willms, 2011) авторът стига до редица изводи (подкрепени със съответните статистически данни и методи), които могат да се интерпретират за относителното „капсулиране“ на механизмите за формиране, еволюция и проявление на детската престъпност. Логично е да се очаква, че детската престъпност се случва в социални пространства, които са далеч от „комплексните работни места“, от „иновациите“ и др. Тази ситуация има потенциал да поддържа илюзорното впечатление, че детската престъпност се случва „някъде“, достатъчно далеко от ежедневието на хората, за да предизвиква тревога. Авторът посочва, че „различните социални групи имат различен начин на живот, за който се изискват различни като съдържание и качество социален и човешки капитал...Да се живее в някоя от съществуващите маргинализирани общности, в които проституцията, кражбата и измамата са приемани като дейности, чрез които се генерира доход, изисква тотално различен като качество/равнище и съдържание човешки капитал от този, необходим за успешното функциониране на хората...“(с.25) Във връзка с това авторът може да представи своята позиция по следния въпрос- кои са възможните подходи за своевременно дистанциране на подрастващите от влиянието на споменатите общности, за да се имат предвид при изграждане на подходящи публични политики и стратегии на макро-ниво.

IV. Оценка на автореферата и на публикациите по дисертацията

Авторефератът отразява основните акценти от дисертационното изследване и е разработен в съответствие с изискванията. В документацията са посочени осем публикации, част от които са публикувани в сп.Население и в сп.Социологически проблеми. (Стойчев, Л. 2006 'Теоретични основи на медиацията: социологически анализ', Социологически проблеми 3-4: 239-263.; Стойчев, Л. 2008 'Осъдените непълнолетни в

България през периода на Прехода: социо-демографски профил', Население 1-2: 47-75.; Стойчев, Л. 2009 'Невръстните роми и българи в корекционните учебни заведения', Население 3-4: 134- 151) Една от публикациите е на английски език- Stoytchev, L. 2009 'Problem Children and their Parents: the Families of the Children in Correctional Boarding Schools', in P. Naidenova and G. Mihova (eds) Fertility in Bulgaria and state policy, Sofia: Centre for Population Studies. Публикациите са по темата на дисертационното изследване, което разкрива, че по подходящ начин са представени на широката общественост основните резултати от изследването. В документацията е представена информация за четири цитирания на публикации на г-н Л.Стойчев, едно от които е в Концепция за държавната политика в областта на правосъдието, а другото- в публикация на Световната банка.

Заключение

Въз основа на изложеното давам положителна оценка на представения дисертационен труд на тема “Престъпността сред малолетните и непълнолетните в България след 1990 година – динамика, условия и фактори, и отражението ѝ върху качеството на човешкия капитал в страната” и предлагам на членовете на научното жури да присъдят на Любомир Ивов Стойчев образователната и научна степен “доктор”.

София, 11 април, 2016

Подпис:.....
(проф.д-р М.Атанасова)